

Hallgatók politikai szocializációja

Szakértői kerekasztal-beszélgetés

■ A 2012–2013-as hallgatói megmozdulások, illetve a tandíjkérdés kapcsán lezajlott felsőoktatási érdekképviselői egyeztetés-sorozat a közvetlen felsőoktatás-politikai és „nagypolitikai” értelmezésen túlmenően a hallgatók politikai szocializációjának eddig kevésbé vizsgált elemeit is felszínre hozta. A témában jártas kutatók álláspontját megismerve kirajzolódnak előttünk az egyetemisták, főiskolások sajátos politikai attitűdjei, a közéleti mozgósításban egyre nagyobb teret kapó virtuális szerveződési technikák sajátosságai és a hallgatói önkormányzati érdekképviselői tevékenység meghatározó szerepe a fiatalok karrierútjában. ■

Beszélgetőtársaink voltak:

Jancsák Csaba, PhD, szociológus, ifjúságkutató. A Szegedi Tudományegyetem adjunktusa. Az Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ (EIKKA) igazgatója. A Belvedere Meridionale Könyvkiadó ifjúságszociológiai szerkesztője.

Krekó Péter, PhD, pszichológus, politológus. Az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karának tanársegédje, a Political Capital Institute kutatási igazgatója.

Kucsera Tamás Gergely, PhD, szociológus, filozófia szakos bölcész és tanár, a nemzetközi kapcsolatok szakértője, közgazdász (MBA), a politikatudomány doktora, a HÖOK egykori elnöke, címzetes egyetemi docens (PTE), a Magyar Művészeti Akadémia főtáka.

Szabó Andrea, PhD, szociológus, politológus, a politikatudományok doktora. A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont munkatársa és az ELTE ÁJK egyetemi adjunktusa. Vezeti az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatócsoportot.

Fábri István – Felsőoktatási Műhely (FeMű): *A mögöttünk álló felsőoktatási tanévben a felvételi rendszer feltételrendszerének, illetve szabályainak központi megváltoztatása igen heves reakciókat váltott ki az egyetemi szférában. Az ennek kapcsán szervezett hallgatói tiltakozások hónapokig a média vezető hírei közé tartoztak. A közélet legfontosabb eseményeinek rangjára „emelkedett” tandíjkérdés a szociológusok és a politológusok figyelmét egyúttal a hallgatók politikai szocializációjának kérdésére is irányította. Mit mondanak erről nekünk az empirikus kutatási eredmények?*

Jancsák Csaba (J.Cs.): A '90-es évek közepétől kezdődően foglalkozunk az egyetemi hallgatók közéleti aktivitásának kutatásával. Részben történeti megközelítésből, a gyökereket

visszavezetve a rendszerváltás, a '80-as évek, a '60-as évek egyetemi ifjúsági demokrácia kísérleteire, illetve a hallgatók 1956-os a szerepvállalásáig. Ezen vizsgálatok azt mutatták, hogy az ezredfordulóra jelentős mértékben megváltozott a fiatalok értékvilága, így az egyetemistáknak a közéleti szerepvállalásról alkotott mentális képe. Miközben a demokráciába és a piacgazdaságba való átmenet tulajdonképpen sikeres volt az ország szempontjából, aközben a hallgatók egyéni felsőoktatási életútja nemcsak, hogy bonyolulttá vált, de megszűntek a tankörök, az évfolyamok – azok a közösségek, amelyek a közéleti kérdésekre közösségi válaszokat fogalmaztak meg. Az individualizáció és a korábbi közös érdekek megszűnése mellett egyfajta demokrácia deficitet is konstatálhattunk, ami abban is megnyilvánult, hogy a rendszerváltás előtti hallgatói mozgalomhoz képest a szervezeti keretek között mozgó hallgatószám, aktivitása csökkent a legutóbbi 20 évben. Az elmúlt években e devalválódás eredményeként jelentek meg újfajta ifjúsági szervezkedések, illetve szervezetek, amelyek egy része a politikai színtérre mozgatta át magát. A hallgatók körében történt értékvizsgálataink ugyanezt az eredőt mutatják. Azok az értékek, amelyek az önkifejezéshez, a szabadsághoz, a döntésekbe való bevonódáshoz szükségesek, háttérbe szorultak, és megjelent egy nagyon érdekes értékdimenzió, aminek én részben magyarázataként a társadalmi, illetve gazdasági válságot tudom megnevezni. Tehát a válság hatására felerősödött a társadalmi rend, a békés világ, illetve az erős kezű vezető iránti szimpátia is. És ez egy újfajta aktivitást is létrehozott.

Krekó Péter (K.P.): Mi nem történeti aspektusból, hanem kifejezetten egy aktuális dimenzióban vizsgáltuk ezeket a kérdéseket. Hozzá kell tennem, hogy én nem felsőoktatás kutató vagyok, és kifejezetten részese vagyok a rendszernek, mert egyetemi oktatóként dolgozom, az ELTE PPK-n. Ha politikai részvétel, demokratikus attitűdök és az egyetemi hallgatók kapcsolatáról beszélünk, nagyon nehéz szétválasztani azt, hogy hol kezdődik az egyetem szerepe, és hol a tágabb értelemben vett politikai szocializációs folyamatoké. Készítettünk a Böll Alapítvánnyal közösen egy tanulmányt, aminek azt a címet adtuk, hogy „Lelkes fogyasztók el nem kötelezett demokraták”. Ha kicsit sarkítani akarom az eredményeket, akkor azt tudom mondani, hogy „Jó fogyasztók, rossz demokraták”. Megállapíthatjuk, hogy sikeres volt a piacgazdaságba való átmenet. A fiatalok nagy része az új demokratikus kapitalista rendszernek azt a logikáját megértette, a demokrácia ideológiáját elfogadja a fogyasztás részéről, viszont sokkal kevésbé fogadja el ennek a politikai aspektusát. Kicsi a tudatosság azzal kapcsolatban, hogy mi igazából a demokrácia. A fiatalok a hétköznapi életükben sem érzik igazából ennek a tétjét. Szerintem a hallgatói önkormányzatokra is nagyon kevesen tekintenek úgy, mint amelyek ténylegesen képesek arra, hogy a hallgatók problémáját kezeljék. Volt hallgatóként mondom, s úgy, hogy én nem ismerem ezt a szférát belülről, igazából nem jó a reputációjuk, általában nagyon alacsony a részvétel a hallgatói önkormányzati választásokon. A demokráciának működés módjával, főbb értékeivel, gyakorlatával nincsenek tisztában a diákok, és ezt egyetemi kontextusban sem nagyon tudják alkalmazni. A szűkebb értelemben vett politikai témák iránti érdeklődést illetően majdnem minden kutatás azt mutatja, hogy alapvetően szétválík a diákok fejében két dolog. Az egyik a politika, a másik a közélet, vagy fogalmazzunk úgy, a közéleti szerepvállalás. A politika, amit a pártokkal azonosítanak, az valami, ami alapvetően mocskos és elutasítandó. A 30 év alattiaknak több mint a fele, egyes kutatások szerint kétharmada nem tud magának pártot választani. Érdektelenség tapasztalható ezen a téren, és az aktív kisebbségben találhatunk

egy radikális, relatív többséget. Az, hogy az egész fiatalág radikális lenne, az egyáltalán nem igaz, inkább csak a kis érdeklődés miatt nagyítódik fel ez a jelenség. Viszont a pártoktól, a képviselői demokrácia intézményeitől irtóznak, ami szerintem egy komoly válságjelenség. Ez Nyugat-Európában is sok helyzetben így van. Az új hallgatói mozgalmak is kifejezetten a közvetlen részvételi módok propagálásával a civil szervezetekhez vagy a mozgalmakhoz való kötődéssel próbálják meg kezelni a helyzetet. A fiatalokat a klasszikus értelemben vett pártok nagyon kis eséllyel képesek ma megszólítani. Azoknak a szervezeteknek van esélye, akik el tudják magukról hitetni, hogy nem pártok. Ahogy ezt tudta egyébként a Jobbik vagy az LMP és az új típusú hallgatói mozgalmak, a Hallgatói Hálózat.

Kucsera Tamás Gergely (K. T. G.): Magam felsőoktatás kutatással foglalkoztam korábban, mind kvalitatív, mind kvantitatív módszerekkel. Jelenleg címzetes egyetemi docensként dolgozom a hazai felsőoktatásban. Az előző két hozzászólóhoz kapcsolódóan én két megállapítást tennék. Egyrészt a Csaba által fellebbentett történeti vonatkozásra utalnék, másrészt a Péter által jelzett, a politika és közélet fogalmiságának szétválasztására reagálnék, az elfogadottság-elutasítottság logikája mentén. Szerintem a két dolog összefügg. Ha nem megyünk messzebb, mint negyed század, akkor azt látjuk, hogy a rendszerváltás, rendszerváltoztatás, rendszertranszformáció – kinek, hogy tetszik –, tehát a '80-as évek vége, '90-es évek eleje, politikai értelemben egy sokkal inkább felfokozott, „érdeklődőbb” magyar társadalom képét mutatta. Ez az általános „lelki állapot”, vagy jellemzőbb jelenlegi lelki állapot kihatott a fiatalokra is.

A külvilág számára is a legkézzelfoghatóbb ifjúsági, társadalmi réteg mindig a főiskolás és az egyetemista, mert bent van az egyetem falai között, ki lehet menni egy kamerával, és le lehet fényképezni 200, 600, 400, 800, 1000 vagy akár 20 vagy 2 egyetemistát, főiskolást, aki vélhetően még nagyjából-egészből kameraképes is, ha kérdezik, válaszol, tud alanyt és állítványt egyeztetni. Ez mindig azt hozza magával, hogy amikor fiatalságról vagy fiatalságról és közletről beszélünk, akkor döntően ezek az egyetemisták meg főiskolások jutnak eszünkbe.

Azt gondolom, hogy 25 évvel ezelőtt, ha nem is elfogadottabb volt a politika, de a közélet iránt általánosabb volt az érdeklődés. Az elvárás, a várákozás, a politika mint szervezett politikai világ, mint intézményrendszer felé szinte biztos, hogy nagyobb volt. Összességében azt lehet mondani, hogy a társadalom egésze és az ifjúság egésze is többet foglalkozott az intézményes politikával, politikai ügyekkel a 20–25 évvel ezelőtti Magyarországon.

A másik téma – ezzel talán arra reflektálnék, amit Csaba mondott –, hogy ilyen módon nyilván könnyebb volt ezen időszakban az ifjúsági szervezeteknek, vagy ezeken belül akár a hallgatói szervezeteknek (ne szűkítsük majd le a hallgatói önkormányzatiságra ezt a fogalmat) fölészívni embereket, tagságot képezni, adott pillanatban – erről is talán külön érdemes beszélni – tömeget, erőt mutatni.

De a '90-es évek közepére megváltozott a társadalmi érdekérvényesítés gyakorlata is: „eltűntek” a nagy tüntetések, majd a 2002-es parlamenti választás két fordulója közötti tömegrendezvények, amelyek visszahozták Magyarországra a politikai protestnek azt a fajta kultúráját, gyakorlatát, amikor tömegek jelennek meg az utcán, és valaki mellett vagy valaki ellen tüntetnek.

De ezelőtt 7 évig ilyen értelemben vett szünet volt, hiszen az utolsó tömegtüntetés, a hallgatók tandíj tüntetése pont '95-re esett, amely az utolsó olyan társadalmi megmozdulás volt, ahol több 10 ezres létszámú demonstráló jelent meg az utcán.

És most itt az elején reagálnék – egy visszakérdezéssel – Péternek egy megjegyzésére, ami egy másik témához vezet, amellyel, hogy hangsúlyosan nem szeretném beszorítani a hallgatói önkormányzatiság tárgykörébe az ifjúságról és a közéletéről folytatott beszélgetésünket. Úgy mondtad Péter: az új hallgatói mozgalmak; tehát – mondjuk így –, a hallgatói önkormányzatiság intézményrendszere mellett fennálló...

K.P.: Annak ellenében, vagy annak konkurenciájaként...

K.T.G.: Igen, alapvetően konkurenciájaként. Az első időszakban, amíg a fiatalokat könnyebben lehetett – szerveződésekre, fizikai akciókra – mozgósítani, addig a konkurens szervezetek intézményesített formában, illetve az intézményes politika világában próbálták meg visszaszorítani vagy kiszorítani az OFÉSZ-t, HÖKOSZ-t, HÖÖK-ot, és próbálták bemenni a tárgyaló termekbe, azt kísérelték meg elérni, hogy velük tárgyaljon a rektor, a miniszter, a frakcióvezető, a miniszterelnök. Nyilván próbálták elvitatni-elvenni a mástól a primátust.

Erre példa a HAHA nevű formáció, ami körülbelül 10 évvel ezelőtt egyszer már tevékeny volt, például vonatfékezési akciók meghirdetésével, aztán ez a név – és szervezet – nagyjából 6 évre eltűnt. De a példából is látszik, hogy ott még egy átmeneti időszakát élték az ifjúsági szervezetek, illetve a hazai társadalom és politika. Első megjelenésükkor – a 2000-es évek közepén – konkrét akcióval és kevésbé mediatisált módon próbáltak megjeleníteni, az akciókra építették a médiamegjelenést. Majd jön a fordulat. Manapság maga a médiamegjelenés az akció, a virtuális térben való szerveződés az akció. A geg kommunikálása az akció, és nem az akcióhoz próbálják meg hozzátenni a geget, amin keresztül aztán eladható a sztori.

És ez mind amiatt van – és akkor itt teszem a saját tételmet a többiekéhez –, hogy a politikával kapcsolatosan össztársadalmi szinten visszahúzódott a fizikai jelenlét. A személyes „energiabevitel” az én szememben mennyiségében biztosan kevesebb, nem azt mondom, hogy minőségében is kevesebb, de egy hüvelykujjal való bütykölés az egéren vagy a számítógép padján, egy lájkolás egy virtuális akciót támogatva más, mint amikor föl kell vegyem a nadrágot, és ki kell menjek a térre.

Szabó Andrea (Sz. A.): Nagyon sok fontos folyamatot elemeztek előttem a kollégák. Ha szabad, néhány aprósággal egészíteném ki az elhangzottakat. Péter – feltételezem – azokra a kutatásokra is utal, amelyeket én vezettem az elmúlt években. Az *Ifjúság* vizsgálatok és az *Aktív Fiatalok* kutatás két hullámának empirikus adatai kétségtelenül alátámasztják az általa felvetetteket. Ha egy egyetemistától, főiskolástól megkérdezzük, hogy mennyire érdekli a politika, akkor egyrészt a korosztálya többi csoportjához képest érezhetően magasabb érdeklődésről fog számot adni, azonban, ha a kapott eredményeket nemzetközi adatokkal hasonlítjuk össze, akkor messze az európai átlag alatti számsor jön ki. Épp ezen vonatkozás miatt kezdtem el következetesen kettéválasztani a politika és a közélet fogalmát kutatásaimban. Ha ugyanis a közéleti érdeklődést vizsgáljuk, a felsőoktatásban hallgatóknál lényegesen magasabb fokú, mint a politikai. Szóval, szerintem hibásan vizsgáljuk a magyar társadalom politikai/közéleti érdeklődését. Ennek persze egyértelműen

a Péter által jelzett, a politikát körülölelő negatív, már-már szitokszerű kontextus az oka. Az Aktív Fiatalok 2013-as, második hullámában pl. külön kértük, hogy a főiskolások és egyetemisták írják le egy szóval, hogy mit jelent számukra az a szó, hogy politika. Több mint kéttizedük hazugsággal/megtévesztéssel/átveréssel azonosította a politikát, további 16 százalékuk pedig nemes egyszerűséggel nyomdafestéket nem tűrő szavakkal jellemezte azt.

FeMű: *Egy képviseleti demokráciában a politikai aktivitásnak a legelemibb kifejeződése azért mégiscsak a választásokon való részvétel. Szembetűnő azonban, hogy 1990-ben, ebben a hallgatói és ifjúsági közélet szempontjából általánosan nagyon aktívnak leírt rendszerváltó időszakban az egyik legalacsonyabb volt a parlamenti választásokon való részvétel mind általánosan, mind a fiatalok körében. Azt gondolom ezért, hogy a probléma ezen a ponton mindenképpen további árnyalásra szorul...*

J. Cs.: Én abban nem vagyok biztos, hogy a választásokon való részvétel, az kizárólagos forrása annak, hogy a demokráciáról vallott képre referáljunk. Részben két választás között is történnek dolgok, másrészt pedig egy választás sok mindennek, elsősorban egy kampánynak az eredménye. Én miért mondom azt, hogy egy fajta demokrácia deficitet látunk? Részben középiskolás, részben pedig, végzős, érettségizőkkel, részben pedig egyetemisták körében készített kutatásainkban a különféle foglalkozások, mondjuk így, hogy referencia személyek, referencia foglalkozások hitelességi preferencia sorrendjében úgy az országos politikai szereplők (így általánosságban fogalmazva), mind a helyi politikai szereplők az utolsó helyen állnak. És a legutóbbi 4 évben, ebben nem történt elmozdulás.

1. táblázat. Mennyire hitelesek számokra a következő, közvéleményt meghatározó körök (4 fokú skálán, átlagértékek)

szülők	3,45	zenészek	2,32
barátok	3,36	HÖK-képviselők	2,32
orvosok	3,00	színészek	2,29
tanárok	2,99	közlekedési dolgozók	2,25
tudósok, kutatók	2,95	képzőművészek	2,24
gyógyszerészek	2,85	nyomtatott újságok újságírói	2,20
egyetemi szakértők	2,79	internetes híroldalak újságírói	2,17
mérnökök	2,68	szakszervezetek képviselői	2,01
egyetemisták, főiskolások	2,63	civil szervezetek képviselői	2,00
bíróságok bírói	2,59	„az utca embere”	1,96
ügyészek	2,53	országos politikusok	1,81
pénzügyi szakemberek	2,49	helyi politikusok	1,81
ügyvédek	2,46	bloggerek	1,79
mezőgazdasági termelők, gazdák	2,45	tüntető	1,71
sportolók	2,35	celebek	1,33

Forrás: Hallgatói lét a Szegedi Tudományegyetemen, EIKKA 2011 (N=467)

K. T. G.: A személyes kapcsolatokkal jellemzett nexusok vannak az elején, ugye?

J. Cs.: Így van, egyrészt. De én azt gondolom, hogy ez csak a közéletiségnek abban a dimenziójában látszik lefelé nivellálódónak, amely a hagyományos formákat érinti: programot írni, eljuttatni a miniszterhez, országos mozgalmat szervezni – ahogy annak idején egy ilyen közösség vitte a politikai változást, reformeseményeket, úgy ’88-ban, mint ’56-ban. Mára ez megváltozott. Én úgy gondolom, hogy a mai „multitasking” ifjúsági életforma okozza azt, hogy egy „lájkot” nyomni vagy „megbökni” a facebookon egy adott ügyet, az már az aktivitás része. Magyarán a fiatalok közéleti szerepvállalása is virtualizálódik. Azt is látom, hogy átterelődnek a virtuális közösségi terekbe azok az egyetemisták, akik korábban, például 1995–96-ban a Kossuth téren, és egyéb más egyetemi központok terein tömegével voltak az utcán. Most erre persze lehet azt mondani, hogy igen ám, de ez év telén-tavaszan mégiscsak megjelentek hallgatói csoportok úgy az utcán, mint az egyetemi előadókban. Azonban, hogyha ezt jól megvizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy ez egy viszonylag kis létszámú hallgatói csoport volt, amelynek a létszáma nem növekedett. Tehát az aktivisták száma jelentős változás nélkül maradt, miközben pedig elismerésre méltó konfliktuskeltő képesség jellemezte az egész hallgatói mozgolódást. Ez természetes, ez egy mediatisztált világ, és ebben az értelemben már nem a bázis (a tömeges demonstráció), és nem a szakértői cselekmény (például törvénymódosítás megszövegezése), hanem a „médiahekk”, illetve a tömegmédiának a professzionális kezelése az, ami átüti a közéletiségnek a falát. A másik, amit szerettem volna kiemelni, hogy a hallgatói aktivitás területén egy sajátos érték-koegzisztenciát tapasztalunk, az akár ellentétes értékorientációk együttállását: presztízs fogyasztói jellemzőkkel leírható fiatalok láznak a kapitalizmus ellen, csapatokba szerveződő radikális nézeteket valló fiatalok a kapitalizmus szimbolikus termékeit használják a hétköznapiakban. Az értékorientációk rendkívül sokszínű mintázatot mutatnak, ez bonyolulttá teszi a hallgatók normarendszerét, életvilágát, amely – például a közéletiségről való vélekedések és politikai cselekvésminták esetében – a hagyományos módszerekkel nem érthető meg elég mélyen.

K. T. G.: Elnézést, hogy közbevárok, de a párizsi ’68-asok vezetői ugyanúgy hazamentek és ettek a porcelánból meg az ezüst étkészlettel otthon, a felső középpolgár vagy nagypolgári családban, miközben hangadók voltak a barikádokon. Tehát ez a két tudatállapot egyeseknél nem zárja ki egymást, másoknál igen.

K. P.: Ezt a gondolatot folytatnám. Volt egy rettenetesen bizarr közös fellépése a Koppány csoportnak és a Hallgatói Hálózatnak a bankokkal szemben, és ennek az indoklása, az valahogy mutatja is ezt a nagyon konfúz ideológiai bázist: a jó ügy érdekében miért ne fognának össze, nagyon különböző világnézettel rendelkező emberek. Hogy mi a jó ügy, az értékrendi kérdés. Felülni ennek a nagyon erős bankellenes retorikának, és ugyanezt továbbvinni más eszközökkel, az én szememben ez nem jó ügy, de ez tényleg értékrendi kérdés. A másik dolog, hogy egy magát alternatívnak, részvételinek, bizonyos szempontból globalizációkritikusnak, az új baloldali mozgalmakhoz vagy mondjuk az occupied mozgalomhoz rokon szervezetnek feltüntető csoport, egy erősen szélsőjobboldali ideológiával rendelkező csoporttal együtt fellép, az egészen nonszensz. Pont ez mutat rá arra, hogy bár mind a két csoportra igaz, mind a szélsőjobboldaliakra vagy szimpatizánsokra, meg az új baloldaliakra,

hogy kapitalizmuskritikusak, de valóban, a fogyasztói kultúrának nagyon integráns részei. Én látok ellentmondást abban is, hogyha valaki gyűlöli a bankokat, akkor miért ott tartja a pénzét? De erre a magyar szociológusok meg szokták mondani, hogy a magyaroknak az a jellemzője, hogy gyűlölik azokat a politikusokat, akikre szavaznak, az egyetlen vezetőket, akiket ők választanak ki, gyűlölik a médiát, amit naponta órákat néznek, és gyűlölik a bankokat, ahol a pénzüket tartják. Ez az összefogásban rejlő ellentmondás mutat rá arra, hogy a pártpolitika, az ideológiai politizálás és a közügyek képviselőit az éles szembeállításával – amit én, politikával foglalkozó emberként fals szembeállításnak gondolok – nagyon furcsa törekvéseket is keresztül tud vinni a fiatalságon. És ez rámutat arra is, hogy a magyar társadalomban egyszerre van jelen túlpolitizáltság és a depolitizáltságnak az igénye, és ez az egyetemi szférában különösen erősen megjelenik. Egyrésztől elvárjuk az egyetemről és az iskolarendszertől, hogy valahogy azért politikailag legalábbis demokratikus irányba szocializálja, orientálja a hallgatókat. Másrésztől minden, ami politikai rendezvény, téma, vita, az ki van tiltva az egyetemekről, főiskolákról. Például Németországban, Norvégiában teljesen természetes dolog, hogy politikusokat meghívnak vitázni osztálytermekbe, és aztán abba bevonják a hallgatókat. Úgy gondolom, hogy ha valahogy igény az – mert egyébként ez is kérdés, hogy ez igény-e egyáltalán –, hogy aktívabb legyen politikailag az ifjúság, akkor ennek az egyik eszköze éppen az lenne, hogy egy kicsit magasabbra helyezzük a konfliktustoleranciát. El kell azt fogadtatni, hogy vannak véleménykülönbségek, lehet vitázni, és lehet bizonyos platformokon egy helyen állni, mert végül is ez a demokrácia lényege. Egy látszat depolitizált konszenzus, inkább a demokratikus logika ellenében hat. Sokan elfelejtik hozzátenni, amikor a témáról beszélnek, hogy az összes kutatás azt mutatja ki, hogy az egyik legerősebb szocializációs közeg továbbra is a család.

Sz. A.: Valóban, a friss egyetemista kutatásaink is azt mutatják, hogy a részvétel egyszerűen mást jelent a fiatalok számára, mint akár 10 évvel korábban. A már említett Aktív Fiatalok kutatás során volt egy szerintem nagyon is életszerű és tanulságos komment az egyik kérdésünknél. Megkérdeztük, hogy részt vettél-e olyan tüntetésen, amelyet interneten, a közösségi médiában szerveztek? A válasz igen, nem, és ha igen, melyiken. Az egyik kommentelő megjegyezte, hogy „Hülye kérdés, miért, lehet másutt is szervezni tüntetést?!” Ha ezt nem értjük meg, ha nem fogadjuk el, hogy nem középosztálybeli (lassan középkorú) logikával tekinteni a mai 19–25 évesekre, akkor egyszerűen nem fogjuk tudni megérteni a viselkedésüket. Számukra az internet a természetesen közeg – ahogy szoktam mondani –, a „lájk”-kal szavazás, és nem a lábbal szavazás. Véleményem szerint sokkal magasabb lenne például az országgyűlési és helyi önkormányzati választásokon a fiatalok részvétele, ha lehetne interneten keresztül szavazni, ahogy az pl. Svájcban vagy az USA egyes államaiban már megvalósult.

J. Cs.: Amit én rendkívül fontosnak tartok, hogy a politikai vitakultúra visszakерüljön az egyetemre. Itt szeretném Péter felvetését aláhúzni. Tulajdonképpen a '90-es évek végétől kezdődően olyan moratórium született a magyar felsőoktatásban, hogy az egyetemen belül politikai diskurzust folytatni, az tulajdonképpen nem kívánatos dolog. Ennek lesz a következménye az, hogy az értelmező közösség, a kortársak, tehát a tankör társak vagy

szemináriumi diáktársak, illetve az oktatók, nem tudnak közös párbeszédet folytatni közéletiségről, közéleti kérdésekről, politikai kérdésekről, dilemmákról, és ilyen módon az egyetemisták politizálása áttevődik részben a virtuális valóságokba, részben pedig a kocsmánknak a világába. És ott annak van igaza, aki hangosabb, vagy aki nagyobb erőt tud mutatni. Tehát ebben az értelemben a demokrácia deficitje a politikai kultúra deficitjével jár együtt, vagy meg is előzi azt, hogy a közéletiség iránt majdnem nullával egyenlő az érdeklődés.

K.T.G.: A rendszerváltás során, a rendszerváltó erők ragaszkodtak ahhoz, hogy az állami intézményekből, közintézményekből ki legyen tiltva a politikai szerveződés. Ennek az lett a vége, hogy a politikáról folytatott diskurzus is megkérdőjeleződött.

Ennek a része, hogy míg 2002-ig természetes volt az egyetem falain belül politikai vitafórumokat tartani, de 2002-t követően – pont abban az időszakban, amikor az utcán való politikai protest újra megjelent – az intézményekben kialakult egy „hiszti hullám”. Nem tudom máshogyan nevezni az akkor – szerintem végtelenül felelőtlen – egyetemi vezetői hozzáállást, ami nem adta meg a lehetőséget arra, hogy politikai szereplők egymással vitatkozzanak a felsőoktatási képzésben tanuló fiatalok előtt. Tehát a politikai szocializációnak azon része, ami mondjuk a vitakultúra, a párbeszédképesség fogalmait és gyakorlatát jelenti a nevezett ifjúsági körtől intézményesen el lett zárva.

Innentől kezdve nyilván nem a politika elutasításáról beszélhetünk ebben az esetben szerintem, hanem a politika nem ismeréséből fakadó elzárkózásról. Ez pedig életveszélyes, hiszen szerintem senki nem vitatja, hogy a demokráciának nevezett társadalomszervezési elv és praxis bizony osztársadalmi szinten feltételezi a politikáról való tudás – és az eziránt való érdeklődés – bizonyos szintjét. Az az álláspontom, hogy jelentős részben a politikai tudatosság hiányából fakad az érdektelenség és a közösségi ügyek iránti társadalmi érzéketlenség.

De nemcsak itt látható a hazai demokrácia deficit, számos más ponton is lemérhető, például a civil önszerveződések ereje Magyarországon közel negyed évszázaddal a rendszer-transzformáció után mondhatjuk, hogy nem túl jelentős.

És itt erős állítást teszek: a hallgatói önkormányzatiság az egyetlen intézményesített önszerveződési lehetőség, tanuló terepe lehetett vagy lehetett volna a felnövekvő fiatal és diplomás generációknak. Én azt mondom, hogy az is volt sokáig. Itt nyilván eltérő a véleményünk Péterrel, aki egy nepotikus rendszernek tartotta ezt az egészet.

K.P.: Nem, én azt mondtam, hogy ilyenek látják.

Sz.A.: Tamásnak igaza van. A demokrácia deficit csökkentését egyértelműen úgy tudnánk a legkönnyebben elérni, ha az általános és leginkább a középiskolákban működne a helyi demokrácia. Ha valóban működnének a DB-k, ha azokat valóban választanák és ténylegesen lenne a fiataloknak „hatalma”, beleszólása az iskolai ügyek intézésébe, és nem egyszerűen az történné, ami most: a tanár kijelöli a legkevésbé problémás tanulót a diákbizottsági tagságra. Semmi sem tudja hatékonyabban működtetni a demokráciát, mint a demokrácia maga.

2. táblázat. A hallgatók mekkora hányada gondolja egyes intézményekről, hogy nem teljesen becsületesen működnek?

	Egyáltalán nem jellemző (%)	Inkább nem jellemző (%)	Együtt a kettő (%)
üzleti szektor	15	35	50
államigazgatás	22	25	47
állami szektor	10	27	37
helyi önkormányzat	9	15	24
rendőrség	7	12	19
felsőoktatási hallgatói önkormányzat	6	12	18
közoktatás	4	11	15
felsőoktatási tanári kar	2	7	9
felsőoktatási felvételi bizottság	2	6	8

Forrás: Transparency International 2013 (N=500)

FeMű: *Úgy tűnik, konszenzus van abban a részletekről, hogy 2002 után az egyetemi vezetők hibát követtek el azzal, hogy kiltították az egyetem falai közül a pártpolitikát. Nem lehet, hogy ebben a politikának, a vezető politikai elitnek is van felelőssége? 2002 után a „protest politizálás” megjelenése nem éppen a politikai vitakultúra erősödésének irányába hatott. Ebben a korszakban nem csak az egyetemekről, hanem mindenhol eltűntek a politikai viták. Nem arról van-e szó, hogy az egyetemi vezetők valójában azt gondolták: a politikai vitát beengednénk az egyetem falai közé, de a politikai szereplők nem ezt igényelték, hanem pusztán mozgósításra kívánták volna felhasználni a lehetőséget?*

J. Cs.: *Én azt gondolom, hogy ebben is létezik egyfajta immunrendszer. Ne tekintsük infantilisnak az egyetemi polgárokat. Én azt gondolom, hogy az immunrendszer működik, amennyiben látnak politikai vitát, akkor meg tudják ítélni a diákok azt, hogy ebből mi az, ami értelmezhető, és mi az, ami a politikai cirkusznak a része. Az más dolog, hogy vajon miért érkezett el az az idő, és éppen ebben az időszakban, amikor az egyetemek ebben az értelemben egy moratóriumot hirdettek, és konszenzus alapján. Én úgy látom, hogy ott, a 2000-es évek elején ez tulajdonképpen a teljes magyar felsőoktatáson átszűrődött. Elkezdődött az átmenet az általános, tömeges felsőoktatás felé, illetve bevezetésre kerül a kreditrendszer, felborultak azok a közösségek, amelyek azelőtt a tanköröket alkották. Korábban a közös összhallgatói érdekek megjelentek a hallgatói megmozdulásokon, 1988-ban, 1990-ben, 1993-ban, 1995-ben. Körülbelül 2-3 évente történt egy-egy ilyen szerveződés?*

Azt gondolom, az egy nagyon fontos tényező, hogy megváltozik a hallgatók felsőoktatási életútja, az egyetemek mikroklímája. Olyan sokszínűvé válik, hogy ez a fajta közös gondolkodás átalakul, szinte szétmállik. De hol tapintható ki valamilyen törésvonal a hallgatók szocializációjában, akár az értelmező közösségek tekintetében, a referencia csoportok tekintetében? Kutatásaink alapján, egy nagyon erős törésvonal rajzolódik ki a Budapest–vidék dimenzióban, úgymint a lakóhely, tehát a kibocsátó család szerinti település dimenziójában. A nagy vidéki egyetemeknek a hétvégi megtartó képessége csekély, tehát a fiatalok hazamennek, és

otthon, a családi település szerinti baráti társaságban szocializálódnak ebben a korosztályban, és kevésbé az egyetemi szabadidőben. Én ezt egy fontos dimenzióknak tartom, amikor arra szeretnék választ adni, hogy tulajdonképpen milyen, a hallgatói csoportok között kirajzolódó különbségeket láthatunk. Én akkor afelé vinném itt az okok keresését a törésvonalak esetében, hogy a kibocsátó családnak a társadalmi státusza az, ami jelentősen befolyásolja a hallgatóknak a szocializációját.

K. P.: Nagyon fontos kérdéseket érintettünk. Az egyik, ami a korábbi demokrácia oktatásnak a kritikai elemzése volt. Szerintem ez egy nagyon fontos dolog. Mindent lehet nagyon rosszul csinálni, és ha ezt rosszul csinálják, akkor az még károsabb, mert akkor magát a témát utálhatják meg a diákok. A formának kell hordoznia igazából a tartalmat. Maga a vita műfaja az, ami képes lehet arra, és az ezzel való személyes involváltság, hogy igazából egyértelművé tegye, hogy mi a demokratikus logika lényege.

Sz. A.: Az egyik egyetemen van egy kurzusom, amelynek politikai szocializáció a neve. A hallgatók elképedve látták, hogy az előző évben az egyik órát azzal töltöttük, hogy megadott témákban vitatkozni kellett pro és kontra (pl. a hajléktalanok utcai tartózkodásának betiltása vagy engedélyezése mellett, a regisztráció mellett vagy ellen). A hallgatók többségének nem esett le, hogy nagyon kemény politikai szocializációs órát tartunk, először egy kicsit értetlenkedtek. Az óra végén azonban relevatikus erejű volt a felszabadultságuk, végre kimondhatták, elmondhatták a véleményüket, jót vitatkoztak. Kaptak időt és teret, és egy kis szabadságot. Talán ilyen apróságokon is múlik a politikai szocializáció, politikai nevelés.

K. T. G.: Két kérdésben reagálnék Csabára, s néhányban Péterre. Csaba a hozzászólása végén a kibocsátó családokra utalt. A magyar felsőoktatás – ezt Andreával mi az elmúlt 15 évben többször megvizsgáltuk – a 2000-es évek első felében kezdte el azt mutatni, hogy már közelítőleg felerészben olyan fiatalok voltak benn, akik nem diplomás szülők gyermekei. Az más kérdés, hogy ők milyen képzéshez jutottak hozzá a képzési kínálatból, és ez később egyébként milyen társadalmi pozíciót biztosított nekik, ez az egyenlőtlenség egy másik leképeződése. De ez most nem a témánk. De az biztos, hogy a képzettség és a politikában való részvétel erős korrelációja egy általános társadalomtudományi jelenség, egy elfogadott szociológiai tétel. Abból kiindulva, hogy az alacsonyabb képzettségű és státuszú szülők gyermekei érkeznek a felsőoktatásba, összerakva azzal, amit Csaba mondott, hogy nincs otthonról (és a korábbi életszakaszból) hozott politikai szocializáció, akkor nyilván állítható: egy politikai értelemben kevésbé stimulált, habitualizált, szocializált az egyén, illetve populáció, az az egyetemi-főiskolai hallgató, aki tömegével van jelen a hazai intézményrendszerben.

Az is nagyon fontos dolog, amit Csaba mondott, hogy maga a hallgatói képviselő, mint közösség irányító, szervező erő, nem készült fel azokra a dolgokra, amit a tankörök, az évfolyamok kreditrendszerben való feloldódásai jelentettek, s a tömegre, a gyengébb politikai szocializációjú fiatalok tömegére sem.

De van ennek a kérdéskörnek egy másik fele is, amit talán még az előzőekben kellett volna mondanom, de remélem, hogy itt is értelmezhető lesz. Érdekes lenne szerintem politikai közvélemény-kutatással foglalkozó cégnek abba belemenni, hogy mondjuk 1990-től napjainkig

a politikai, mondjuk, szűkítsük csak le a parlamenti pártok ifjúsági szervezeteinek az országos médiumokban való jelenlétére, milyen erős volt, mikortól gyengül, s kimondom, hogyan és mikor szűnt meg?

Nem hogy az anyapártjokkal nem vitáznak, mert egyébként még erre is volt korábban példa, de egymással sem. A politikai fenomén kategóriájából az epifenomén kategóriájába csúsztak át, ami magával hozza azt, hogy az az interface, amit egy politikai ifjúsági szervezet biztosíthat, továbbá az anyapárt felé megjelenő belső kontroll lehetősége is egyaránt megszűnik. Az, hogy az ifjúság nem érti a politikát, az abból is fakad, hogy a politika sem érti az ifjúságot, minthogy az ifjúságban politizálók – és itt most értsük ide a HÖK-ösöket is – sem érthetik az ifjakat.

Sz.A.: Hogy Tamás fenti megjegyzését adatokkal is pontosítsam, az Aktív Fiatalok 2012 és 2013-as kutatása szerint a felsőoktatásban azon fiatalok aránya, akiknek mindkét szülője diplomás, mintegy 30 százalék. További mintegy negyedüknek vagy az édesanyja/nevelőanyja vagy az édesapja/nevelőapja a diplomás. Mindez azt jelenti, hogy első generációs értelmiségi a hallgatók kb. 40-45 százaléka, nagyjából annyi, mint 2001/2002 táján volt.

FeMű: *1987-től egészen napjainkig az aktuális politikai erők mindig rásütötték a pártpolitikai, kormányellenes vagy ellenzéki, vagy éppen fordítva, kormánypárti stb. bélyeget az éppen zajló felsőoktatási megmozdulásokra. Azt gondolom, hogyha ezt a hozzáállást a politikai szereplők továbbra is fenntartják, akkor ezzel tulajdonképpen közvetve mindig a hitelességét fogják megkérdőjelezni minden hallgatói érdekképviselői tevékenységnek. Legutóbb a HÖÖK kapta meg a tárgyalások kezdetén az ellenzéki sajtótól azt az előzetes kritikát, hogy „úgyis le fognak majd paktálni a miniszteriummal, mert tudjuk, hogy kormánypártiak”. A HÁHA-s kezdeményezésekről ellenben a kormánypárti erők hangoztatták, hogy valójában őket az ellenzék mozgatja „hátról” stb. Lehet-e úgy politizálni ma Magyarországon a felsőoktatásban, hogy azt valóban hiteles hallgatói érdekképviselőnek tekintsék a közélet meghatározó szereplőit?*

K.P.: Szerintem nem lehet, tehát valóban a politikának van egy egyszerű bináris logikája: vagy velem, vagy ellenem. A magyar közeg abból a szempontból speciális, de szerintem ez Kelet-Európa más országaiban is azért sok helyen így van, hogy van annyira fejletlen a politikától valóban nem függő civil szféra, hogy meg lehet azt csinálni, hogy mindig áttoljuk valamelyik politikai oldalra. De ez olyan szinten is működik, hogy ugyanazoknak a szereplőknek a politikai megítélése változik. Mondjuk, a szakszervezeti vezetőt tipikusan mindig a kormánypártnak a támogatói és értelmiségi köre gyűlöli, az ellenzéki meg szereti. Nincs meg arra a valódi szándék, hogy ezeket a szereplőket autonómként, önállóként fogják fel. A magyar politikai pártoknak szerintem ez régóta játéka, hogy a magukat függetlenként felépíteni akaró szervezeteket politikailag pozicionálják, és tolják ide-oda, és egyébként sikeresen, mert a pártpolitika tényleg nagyon sok mindent be tud darálni. A nagy pártok céljait figyelembe véve ez a stratégia alapvetően jól működik. A Hallgatói Hálózat – főleg a kezdeti időszakban, mikor jól fókuszáltak voltak azok a problémák, a röghöz kötés, a fizetössé tétel stb., ami ellen tiltakoztak, tágabb kontextusba helyeződött volna. Nem olyan típusú protest movementként indult, mint mondjuk a görögöknél, ahol kimentek a diákok az utcára, és az IMF, a Világbank,

az Európai Unió, Németország, az egész világ ott szerepelt az ellenségek között a transzparenseken, és nem voltak láthatóak a letisztult célok. Kezdetben nálunk ez nem így volt, én ezt fókuszáltabbnak láttam ennél. A HABA-nak megvolt a maga viszonylag konkrét követelésrendszere, megvoltak azok a pontok, ahol nézeteltérések vannak a HÖÖK-kal. Az persze igaz, hogy az ellenzék meg örült annak, hogy előretolt helyőrségként van valaki, aki kimegy az utcára tüntetni. Az ellenzéki pártokra is jellemző, hogy nem tudják mobilizálni a fiatalokat, ezért örömmel tüntették fel ezt úgy, mintha ez valójában az ő tiltakozásuk folytatása lenne, pedig valójában futottak a fiatalok után. Úgy gondolom, a szűkebb, fókuszált követelésrendszer onnantól kezdett bővülni, hogy a HABA veszített a létjogosultságából, vagy nem tudtak elérni a céljaikat. Teljesen egyetértek azzal, hogy a pártok ifjúsági szervezetei nem tudnak hatni a fiatalságra, nem is jól beágyazottak. Ha többet lennének a médiában, az semmit sem segítené, mert az ifjúsági szervezetek politikusai rosszabbak a hallgatók szemében, mint a többi politikus.

Sz. A.: Kucsera Tamással folytatott vizsgálataink egyébként megerősítik, hogyha az elmúlt 20, lassan 25 év hallgatói megmozdulásait vizsgáljuk, mindig a tandíj (menzadíj, hallgatói juttatás stb.), illetve részben az autonómia meggyengítése volt az a két téma, ami biztos, hogy utcára vitte – igaz nem azonos mértékben – a hallgatókat. Ez már így volt a legelső, 1988-as szegedi JATE-tüntetésnél, éppúgy mint legutóbb november/decemberben. Nincs új a nap alatt.

FeMű: *Tamás korábban utalt arra, hogy az egyén életútjában a hallgatói évek általában még a családalapítást megelőző időszakot jelentik: a diploma megszerzésének, a külföldi ösztöndíjaknak vagy nem egyetemisták esetében a karrierépítés, a szakmai tapasztalat megszerzésének az időszaka bizonyos értelemben a legkevésbé „alkalmas” arra, hogy politikai, közéleti tevékenységet vagy szerepet vállaljon valaki. Másik oldalról létezik egy elvárás, hogy ha valakik, akkor a fiatalok azok, akiknek politizálniuk, aktivizálódniuk kellene – mindez persze, tovább növelve az ambivalenciák sorát, egy egyébként politikailag igen apatikus „felöltt” társadalom részéről fogalmazódik meg. Hogy látjátok ezt az elsőre ellentmondásosnak tűnő helyzetet, illetve a kutatási tapasztalatok szerint kimutatható-e szignifikáns eltérés az egyetemisták, főiskolák és a nem továbbtanuló rétegek között a közéleti aktivitást illetően?*

Sz. A.: Ahogy erre már korábban utaltam, az ifjúsági társadalmon belül – már ha egyáltalán beszélhetünk egységes ifjúsági társadalomról – kétséget kizárólag az egyetemisták és főiskolások a legaktívabbak. Ezt egymástól függetlenül minden kutatás időről időre kimutatja. Az is igaz továbbá, hogy a hallgatók mindenféle direkt demokratikus akcióban képviseltetik magukat, mégis a bojkott, a tüntetés és a petíciók aláírása a leggyakoribb tiltakozási forma körükbe. De azt is megjegyezném, hogy 2013-ban 10 százalékuk – szerintem ez egyébként igen magas – jelezte, hogy választott tisztségviselő volt valamilyen szervezetben. Úgyhogy nem annyira tragikus a helyzet, mint azt nagyon sokan – szerintem tévesen – hangoztatni szoktak.

J. Cs.: Úgy gondolom, hogy napjainkban egy felsőoktatási intézmény kibővített szerepei közé tartozik, azaz feladatává vált a hallgatók számára a diákéletforma teljes komplexitásában való nyújtása, mint egyfajta szolgáltatásé. És ennek része a tiltakozás, amely lehet innováció

indítószikrája is. Emiatt én azt gondolom, hogy az egyetemi diákéletformának egy fontos eleme az, hogy kritikát fogalmaz meg, hogy vitatkozik, hogy kimegy és transzparent emel, és megtapsolja a kortársát mint szónokot. Tehát ez egy nagyon fontos része az egyetemi életformának. Ha a hallgatói önkormányzatról mint bázissal bíró, szervező, a sokféle hallgatói érdeket és értéket becsatornázó szervezetről beszélünk, én azt gondolom, hogy ebben a pillanatban még mindig a HÖK a demokrácia iskoláknak a legjobbika. Akár az ifjúsági párttagozatokkal hasonlítjuk össze, akár a civil szervezetekkel. Az viszont egy nagyon érdekes kérdés lenne – hogyha már itt az új típusú mozgalmakról is beszéltünk, például a HAHA-ról, nagyon érdekes lenne – megvizsgálni azt, hogy miután megjelent, és a tiltakozás, illetve egyfajta alternatíva felmutatásra került a hallgatói önkormányzatisággal szemben, aközben a következő hallgatói önkormányzati választáson mi történik? A hahásokat választották meg a hallgatók?

K.P.: Én úgy tudom, hogy ahol indultak, ott elég csúfos vereséget szenvedtek.

J.Cs.: Ez megint egy érdekes kérdés abból a szempontból, hogy ezt úgy is lehet értelmezni, hogy a hallgatók azt a fajta képviseleti rendszert, amiben az érdekeiket, értékeiket képviselik, azzal tudnak élni, és nem kívánnak egy másik fajta alternatívát beemelni ebbe az egész rendszerbe.

K.P.: Csak hozzáfűzésként egy gondolat, ennél egy kicsit cinikusabb magyarázatot mondanék. Szerintem, az szavaz általában a HÖK választáson, akinek a haverja megmondja, hogy szavazz. Vagy, hogyha meg ismeretlenül odamegy, akkor az első-második, x-edik névre. Tehát, hogyha nem nagyon, tehát valószínűleg kevésbé beágyazottak a HAHA-s jelöltek, ami azt jelenti, hogyha ők nem rángatják el a barátaikat, hogy szavazzanak rájuk, akkor nem kapnak elég szavazatot. Én úgy tudom, hogy 10-20% körül szokott lenni a részvétel a legtöbb HÖK választáson. De erre vannak statisztikák is, tehát szerintem itt nincs végiggondolt attitűdje, szerintem, a hallgatók többségének a képviseleti rendszerrel szemben, hanem adott egy nagyfokú apátia, amit szerintem ez a mozgólódás sem tudott áttörni.

Sz.A.: Az ELTE BTK-n tavasszal volt hök-választás (a nagy botrányokat követően), és a részvétel jóval a korábbi átlagokat meghaladó volt, most ugyanis volt tétje a választásnak.

K.T.G.: Eddig csak említettük, de most Csaba ismét szóba hozta a felsőoktatási civil szervezetek ügyét.

2005-ben és 2007-ben többek között Andreával kutattuk a kérdést, s például azt is vizsgáltuk, hogy a válaszadók, akik egyébként hallgatói önkormányzati képviselők voltak (a nem HÖK-ösökből állt a kontrollcsoport, amely nagyjából ugyanazt az eredményeket mutatta), milyen arányban vettek részt a középiskolai életszakaszukban a DÖK, az ODB vagy az IDB vagy a települési önkormányzati ifjúsági képviseleti munkájában.

Látható volt, hogy egy fiatal, ha érdeklődik, és kipróbálja a közösségi munkát, akkor ezt a megélt gyakorlatot a főiskolára és az egyetemre is továbbviszi.

De ne csak a HÖK-ben lássunk felsőoktatási ifjúsági civil tevékenységet: az említett kutatások során honlap-vizsgálattal és interjúkkal utánamentünk a felsőoktatási intézményben

működő ifjúsági szervezeteknek. Ezek döntően szakmai logika mentén, szabadidős logika mentén – a szabadidőbe a sportot is beleértve – kialakuló ifjúsági szerveződések vagy éppen nemzetközi szervezetek (pl.: AISEC) adott intézményi szervezetei voltak.

Ekkor egyébként az látszott, hogy a hallgatói önkormányzatok igenis befogadó és támogató közeget biztosítottak ezeknek a szervezeteknek a szakmai működéséhez.

Ha erősödnek a hallgatói szakmai szervezetek – miközben a korábbi más hallgatói közösségek kiürülnek, eltűnnek, akkor pozitív folyamatot is tapasztalhatunk, s én nem hiszem azt, hogy csak az apokaliptikus kifejelet felé tartana manapság a hallgatói vagy az ifjúsági közélet. Bár eddig, amit elmondtunk, nagyjából úgy tűnhetett...

FeMű: *Említettétek azt, hogy ezt a nagyon differenciált hallgatóságot most már a nagyságrendje miatt sem lehet néhány általános megállapítással jellemezni. Hogy gondoljátok, miként jelenik meg ez a heterogén összetétel a közéleti aktivitás jellegét vagy éppen intenzitását illetően? Lehet, hogy az előbb alacsonynak minősített hallgatói önkormányzati részvételi arány éppen hogy nagyon szép eredménynek tekinthető, hiszen a sokkal vegyesebb társadalmi státuszú és rétegződésű hallgatóság is ugyanolyan részvételi arányszámot tud felmutatni, mint a korábbi szűk befogadóképességű, elitista felsőoktatás.*

Sz. A.: A legaktívabb hallgatói réteg egyértelműen a nappali tagozatosoké. Ezen belül is a társadalomtudományi szakosok, a bölcsészek – igen, a bölcsészek, minden botrány ellenére. Kutatásaim alapján a legkevesebb közéleti, politikai aktivitást azok a hallgatók mutatják, akiknek kötött órarendje van. Ilyenek – leginkább az orvosok, akik rendkívül sokat tanulnak hétköznap is, egyes műszaki képzésre járók, vagy éppen bizonyos főiskolások, akiknek a képzési szerkezete majdnem egy középiskolához hasonló. A közéleti aktivitás ebben az értelemben egy olyan hétköznapi faktortól is nagyon függ, hogy ki mit tanul. Ha van relatíve sok szabadidőd a szorgalmi időszakban, mint pl. a társadalomtudományi szakos hallgatók esetében, ott könnyebb a szerveződés és a részvétel is, lásd HaHa, ha pedig leterhelt vagy, akkor nem lábbal, hanem „like”-al tudsz max. részt venni. Már ha akarsz egyáltalán.

J. Cs.: A mai hallgatói önkormányzatiság sokkal professzionálisabb: Közjegyzővel megtartott választási urnabontás, professzionális jegyzőkönyvezés. Ám én nem vagyok benne biztos, hogy a közfelkiáltással választott évfolyamképviselő, az kevésbé legitim, mint az, ahol egy komoly apparátus – felügyelő bizottság, ellenőrző bizottság, közjegyző, és jogászokkal átnézetett szabályzat – működik, tehát ebben is leképezi a pártpolitikának a professzionalizmusát. Mindenesetre 1956. október 16-a és 23-a között sehol nem volt a mai értelemben véve szabályos jegyzőkönyvezés a diákgyűléseken, mégis legitim módon megalakult a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ), a forradalom indítószikrája, és mindenütt közfelkiáltással választottak vezetőséget, képviselőket, fogadták el a tanulmányi és a politikai követeléseket.

K. T. G.: Itt jogszabályi elvárás áll fenn. Érdekes, hogy azon oktatói, pontosabban nem hallgatói vezetői oldal kérdőjelezte meg mindig a hallgatói képviselet legitim mivoltát – most már

a harmadik felsőoktatási törvényt éljük meg –, amelyik esetében a törvény soha nem szabott részvételi aránykülöbséget a választásokon.

A nyolcvanas évek végi legnagyobb hallgatói csoportosulások, mert ekkor még nem lehet hallgatói önkormányzatokról beszélni, pont azon vitatkoztak, hogy szervezet vagy mozgalom legyen a hallgatói képviselő? Tehát, hogy a szervezetté nem váló valamiféle országos hálózat, az elégséges, sőt, az a szükséges létforma, vagy intézményesüljenek a képviselők? Azt tudjuk, hogy végül mi lett belőle akkor, illetve mi van most...

A mai HÖK összevethetetlen azokkal a hallgatói önkormányzatokkal, amelyek küzdöttek a 6 órás titkárnő státuszáért, a 3 fénymásolóból álló fénymásoló szalon, vagy a büfé felülegeleti vagy bérbeadási jogért.

Sz.A.: Igen, erről Fábri Gyuri és a korabeli hallgatói mozgalom vezetői sokat tudnának mesélni. Én még emlékszem – talán Te is Tamás, hiszen mindketten ott voltunk a HÖÖK alakuló közgyűlésén –, hogy a mozgalom versus professzionális szervezet ügye akkor is felmerült problémaként.

K. T. G.: A HÖK-ös vezető megtanul(hat) egyeztetési-tárgyalási technikákat, vezetői készségeket, pénzügyi, jogi, szervezési és még számos ismeretet sajátít(hat) el. Adottan kap egy szervezetet, sokszor még a testületi tagtársait is, de a változások gyakoriak és „menedzselni” kell a változást. Továbbá általában utat jár be a vezetői pozícióig, ha egyáltalán eljut oda; de szinte biztos, hogy jó csapatjátékos lesz.

Jó esetben erős konfliktustűrő képessége alakul ki, hiszen az érdekvédelem nem „habos torta”.

Innen a politikusok közé vezethet a karrirerút, de nagyon sok volt HÖK-ösből a gazdasági életben lesz vezető, vagy a közszolgálatban állja meg a helyét, akár éppen a felsőoktatásban.

Persze sokkal látványosabb, ismertebb életút a politikusi. De tehát azért nem lesz ezekből a politikusokból – pont ezt vetette fel István, azaz azért nem lesz ezekből a volt HÖK-ösből, akik jelen pillanatban bárhol is megjelennek politikusként, akár csak a hallgatói önkormányzati mozgalomban – példakép, mert az a fajta csúsztatás jön be azonnal a politikai térfél másik oldaláról: na ez már akkor is fideszes ügynök volt...; na, ez már akkor is kriptokomcsi volt.

Nem! Csak közélet iránt érdeklődő, ha kell, akkor a saját vállalt vagy a nyilvánosság előtt akkor még nem vállalt értékvilágával egyező politikai családdal, vagy párttal is akár szembenő emberekről, eredményes érdekképviselőkről, szakpolitikusokról volt – és van – szó az esetek döntő többségében. Aztán, mikor leveszi a mundért, akkor utána jelentkezik-e altisztnek, tisztnek abba a politikai szervezetbe, amellyel világnézete szerint szimpatizál, az az ő választása, az mindenkinek a magánügye, ugyanúgy, ahogyan az is, hogy HÖK-ös fiatalemberként volt-e neki kis párttag könyvecskéje vagy nem. De hangsúlyoznám, s ezt szerintem Andi, Csaba, István is megerősíti: nem fordított az út, arról meg végképp nincsen szó, hogy a politikai pártok küldenének – szervezeten – fiatalokat a HÖK-ökbe, hiszen arról már esett szó, hogy a saját ifjúsági szervezeteiket sem tudják vagy akarják helyzetbe hozni.

Egyébként az országos hallgatói képviselőből tucatnyian lettek később miniszterek, államtitkárok, nagykövetek.

A beszélgetést vezette és szerkesztette: Fábri István

Melléklet

Kucsera T. G.: Az országos felsőoktatási hallgatói képviselet és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008.

Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2010. (185–187. o. alapján) <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kucseratamasgergelyphd.pdf>

Korábbi hallgatói vezetők közéleti szerepvállalásai

A korábbi hallgatói képviselők közül többen a gazdasági szférában helyezkedtek el: *Skultéty Tamás*, volt HÖKOSZ- és HÖÖK-elnök, akik több multinacionális cég (Compaq, Hewlett Packard, Vodafone) magyarországi leányvállalatának vezető beosztású menedzsere volt az elmúlt bő évtized alatt, hasonlóan hozzá ugyancsak vezető menedzseri karriert futott be a Pepsinél és a MOL-nál *Kassai Ákos*, volt HÖÖK-alelnök és elnökjelölt.

A hazai civil szervezeti világ kiemelt támogatási forrása volt – a 2004-es évtől – a *Nemzeti Civil Alapprogram (NCA)*, amelynek a civil szervezetek által alkotott elektori testületei több, a hallgatói képviseleti rendszerben korábban tisztséget vállalt személyt is megválasztottak az NCA testületeibe. Az elvi-irányító testületi szereppel bíró NCA Tanácsának tagja volt *Barthel-Rúzsa Zsolt*, *Kucsera Tamás Gergely*, mindketten volt HÖÖK-elnökök; az NCA forrásmegosztás különböző testületeiben vállalt korábban szerepet *Ekler Gergely*, volt HÖÖK-elnök, *Molnár Szabolcs*, volt HÖKOSZ ügyvezető elnökségi tag, korábbi HÖÖK-alelnök; *Ollár Tamás*, egykori HÖÖK alelnök; *Nagy Péter*, *Schöberl Márton*, *Szávay István* volt HÖÖK elnökségi tagok.

Kiemelendő, hogy *Joó Kinga*, volt HÖÖK elnökségi tag mind az NCA, mind az azt 2011-től felváltó *Nemzeti Együttműködési Alap (NEA)* forráselosztó testületében – választott civil képviselőként – vállalhatott-vállalhat szerepet, ezen kívül az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság egyik civiloldali, hazai delegáltja.

De ide kell sorolni *Gyökeres Zoltán* – a HÖÖK-ban egykor igen aktív – volt pázmányos hallgatói képviselőt, aki az Országgyűlés illetékes szakbizottsága által delegált tagja volt az NCA Tanácsának, illetve *Maruzsa Zoltán* is, aki az ELTE BTK HÖK egyik meghatározó tagja volt az 1990-es évek végén, később az egyik NCA szakmai kollégium – forrásfelosztó testület – elnöke volt.

Ez a személyi kör döntően ma is menedzseri feladatokat lát el: *Barthel-Rúzsa Zsolt* a Századvég Politikai Alapítvány ügyvezető igazgatója, *Kucsera Tamás Gergely*, a Magyar Művészeti Akadémia főtitkára, Visegrád független alpolgármestere; *Ekler Gergely*, a Commitment Zrt. vezérigazgatója; *Molnár Szabolcs*, Újpest – testület által választott, külsős – alpolgármestere; egyedül *Szávay István* lett ezen körből politikus, a Jobbik országgyűlési képviselőjeként.

Bár a soron következő – szakmapolitikusi kategóriába is sorolható akár, de még itt említendő, hogy *Schöberl Márton*, jelenleg a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium osztályvezetője; *Maruzsa Zoltán* pedig a felsőoktatásért felelős helyettes államtitkár.

Mások szakmapolitikai karriert futottak-futnak be, ide sorolható *Iván Gábor*, volt OFÉSZ ügyvezető testületi tag, korábbi külügyi szakállamtitkár, hazánk volt brüsszeli nagykövete; *Gilly Gyula*, az OFÉSZ harmadik elnöke, később oktatási minisztériumi főosztályvezető, majd a Diákhitel Központ Rt. első vezérigazgatója, a 2000-es években több befektetői szervezet és szakmai tanácsadó testület meghatározó alakja; *Béres*

István, az OFÉSZ ügyvezető, majd a szervezet első elnökségének tagja, az első FIDESZ-kormány alatti felsőoktatási fejlesztési kormánybiztos; továbbá *Ocsovai Tamás*, volt pécsi hallgatói önkormányzati vezető, HÖÖK választmányi tag, a Medgyessy-, majd az első Gyurcsány-kormány ifjúsági ügyekért felelős helyettes államtitkára. De megemlítendő ezen személyi körben *Bakonyi László*, az Oktatási Hivatal egykori főigazgatója, valamint *Gémes Ferenc* volt szakállamtitkár, mindketten az ELTE meghatározó hallgatói önkormányzati vezetői voltak (előbbi az TTK HÖK, utóbbi a BTK HÖK vezetője éveken keresztül) az 1990-es évek közepén.

Székel Mózés, egykori OFÉSZ elnökségi tag, az első FIDESZ-kormány idején a felsőoktatási helyettes államtitkárságon főosztályvezető volt, jelenleg a Felsőoktatási és Tervezési Testület (FTT) elnöke.

Princzinger Péter, volt DOSZ-alelnök és HÖÖK elnökségi tag, korábban az Oktatási Hivatal elnöke, a jelenben a Nemzeti Közszolgálati Egyetem intézetigazgatója.

Fábr György, az OFÉSZ alapító elnöke, napjainkban az ELTE rektorhelyettese.

A politika és szakmapolitika határán mozogtak vagy mozognak jelenleg is: *Szabó Tibor*, volt OFÉSZ elnökségi tag és elnökjelölt, aki *Kiss Péter* egykori munkaügyi miniszteri tanácsadójaként dolgozott a Horn-kormány ciklusának második felében, jelenleg – több mint egy évtizede – a BME főtitkára. Ugyancsak ide sorolható *Kuntár Ágnes*, volt OFÉSZ elnökségi tag és elnökjelölt, *Horváth Ágnes* korábbi egészségügyi miniszter egykori kabinet-tanácsadója; valamint *Gál András Levente*, volt OFÉSZ elnökségi tag és elnökjelölt, volt DOSZ-elnök, aki az első FIDESZ-kormány alatt közel évig az OM közigazgatási államtitkára, majd a Magyar Rádió Közalapítvány – FIDESZ által jelölt, Országgyűlés által delegált – elnökhelyettese 2010-ig; a második FIDESZ-kormány első két évében a közigazgatási és igazságügyi tárca közigazgatási államtitkára, majd kormánybiztos volt.

Szabó László, volt OFÉSZ és HÖKOSZ elnök, az első FIDESZ-kormány ifjúsági ügyekért felelős helyettes államtitkára, majd a Magyar Televízió FIDESZ által delegált kurátora, ezt követően – 2010 és 2012 között az MTVA kommunikációs igazgatója volt.

Garamhegyi Ábel, volt ideiglenes HÖKOSZ elnök, a Gyurcsány-kormányok gazdasági államtitkára, majd a Bajnai-kormány szakállamtitkára volt. Itt említenéd *Oszkó Péter*, a HÖKOSZ és HÖÖK egykori alelnöke, a Bajnai-kormány pénzügyminisztere.

Forgó Melinda, volt ELTE egyetemi HÖK-elnök a kabinetfőnöke; *Vasa László*, volt HÖÖK-alelnök a kabinetfőnök-helyettese a felsőoktatási államtitkárnak.

Politikai karriert (is) befutottak az alábbi volt országos hallgatói vezetők. *Sasvári Szilárd*, az OFÉSZ egykori szervező titkára, aki a FIDESZ országgyűlési képviselője volt 2002-ig; *Schindler Árpád*, az OFÉSZ második elnöke, fideszes városi önkormányzati képviselő; néhai *Várnagy József*, az OFÉSZ negyedik elnöke, *Horn Gyula* néhai miniszterelnök egykori főtanácsadója; *Molnár Csaba*, a HÖÖK egykori elnökségi tagja, a Gyurcsány-kormányokban közlekedési és gazdasági, majd kancelláriaminiszter, korábban az MSZP, jelenleg a DK országgyűlési képviselője; *Boros Bánk Levente*, HÖÖK elnökségi tagként, az FKGP (párton kívüli) országgyűlési képviselőjelöltje volt 1998-ban; *Almássy Kornél*, korábbi HÖÖK elnök, az MDF volt alelnöke és képviselője, rövid ideig független országgyűlési képviselő. Ezen személyi körhöz tartozik még *Lasztovicza Gábor*, volt HÖÖK elnökségi tag, az *Ifjúsági Demokrata Fórum* egykori elnöke, az MDF Országos Elnökségének volt tagja, *Wintermantel Zsolt*, volt HÖÖK elnökségi tag, fideszes országgyűlési és fővárosi képviselő, Újpest polgármestere; *Kovács Dávid*, volt HÖÖK elnökségi tag, a *Jobbik Magyarországért Mozgalom* alapító elnöke, volt országgyűlési képviselőjelölt, végül ide sorolható a korábban már említett – jelenleg jobbikos képviselő – *Szávay István*, volt HÖÖK elnökségi tagon túl, *Román István* volt HÖÖK választmányi tag is; *Czunyiné dr. Bertalan Judit*, aki a HÖÖK alakulásakor aktív hallgatói képviselője volt a Károli Gáspár Református Egyetemenek, ők jelenleg a FIDESZ országgyűlési frakciójának tagjai.